

**UNIVERZITET U SARAJEVU - FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU**

ZAVRŠNI RAD

**KONSTRUKCIJA IDENTITETA KROZ
SOCIJALNU AUTOFIKCIJU ANNIE
ERNAUX**

Mentor: doc. dr. Lejla Osmanović

Student: Adnana Hadžić

Juni, 2024.

**UNIVERSITY OF SARAJEVO - FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF ROMANCE LANGUAGES AND
LITERATURES**

FINAL WORK

**IDENTITY CONSTRUCTION THROUGH
SOCIAL AUTOFICTION ANNIE ERNAUX**

Mentor: doc. dr. Lejla Osmanović

Student: Adnana Hadžić

June, 2024.

SAŽETAK

Ovaj rad ima za cilj istražiti temu konstrukcije identiteta u romanima *Sleđena žena* (*La femme gelée*, 1981), *Mjesto* (*La place*, 1983) i *Jedna žena* (*Une femme*, 1987), autorice Annie Ernaux i ukazati na kompleksnost i povezanost mnogih uzroka koji su doprinijeli kreiranju identiteta. Kroz djela Annie Ernaux, koja, kroz svoja lična iskustva, prevashodno istražuje kako se privatni i društveni život međusobno povezuju, istraživat ćemo najprije na koje načine porodični odnosi utječu na konstrukciju identiteta. Zatim ćemo istražiti ulogu društva u kreiranju identiteta, uzimajući u obzir ideje sociologa Pierrea Bourdieua, jer se djela Annie Ernaux oslanjaju na njegove teorije temeljene na društvenim vrijednostima i međuljudskim odnosima. Analizirat ćemo i ulogu obrazovanja u formiranju identiteta. I sama autorica, iako odrasla u radničkoj porodici i nižem društvenom sloju, upisala je studije i pohađala nastavu sa učenicima koji pripadaju višoj klasi što je dovelo do osjećaja otuđenosti što će postati jedna od glavnih tema njenog književnog rada. Istraživat ćemo u kojoj mjeri, prema Annie Ernaux, lični identitet zavisi od društvenog identiteta. U radu ćemo se koristiti metodom analize, deskriptivnom i komparativnom metodom.

Ključne riječi: *Annie Ernaux, konstrukcija identiteta, autofikcija, porodica, društveni stalež, obrazovanje, roditeljstvo.*

SUMMARY

This work aims to explore the theme of identity construction in the novels of *A Frozen Woman* (*La femme gelée*, 1981), *A Man's Place* (*La place*, 1983) and *A Woman's Story* (*Une femme*, 1987), by Annie Ernaux and point to the complexity and connection of many causes that contributed to identity creation. Through the works of Annie Ernaux, who, through her personal experiences, overarchingly explores how private and social life interconnects, we will explore first in what ways family relationships affect identity construction. We will then explore the role of society in identity creation, taking into account the ideas of sociologist Pierre Bourdieu, as Annie Ernaux's works draw on his theories based on social values and interpersonal relationships. We will also analyse the role of education in identity formation. The author herself, though raised in a working-class family and lower social class, enrolled in studies and took classes with students belonging to the upper class which led to a sense of alienation which would become one of the main themes of her literary work. We will explore to what extent, according to Annie Ernaux, personal identity depends on social identity. In the paper, we will be using the analysis method, the descriptive and comparative method.

Keywords: *Annie Ernaux, identity construction, autofiction, family, social estate, education, parenting.*

SADRŽAJ

UVOD.....	4
1. AUTOFIKCIJA I AUTOBIOGRAFIJA	6
2. POJAM IDENTITETA	9
3. TEORIJE PIERRE BOURDIEUA	10
4. KONSTRUKCIJA IDENTITETA	13
4.1. Uloga porodice u kreiranju identiteta.....	13
4.2. Uloga društva u kreiranju identiteta	17
4.3. Uloga obrazovanja u kreiranju identiteta	20
5. KRIVNJA, SRAM I TRAUMA KAO DIO IDENTITETA.....	25
5.1. Krivnja.....	25
5.2. Sram	26
5.3. Trauma	30
ZAKLJUČAK	32
LITERATURA.....	34

UVOD

Annie Ernaux ispituje ulogu društva i društvenih klasa, tradicije, obrazovanja na tom putu kreacije identiteta, kao i isprepletenost utjecaja odgoja i društvenog statusa na identitet jedne osobe. Njena djela često se oslanjaju na teorije francuskog sociologa Pierrea Bourdieua, temeljene na pitanjima vrijednosti i odnosa u društvu pri kreiranju ličnog identiteta.

Annie Ernaux je savremena francuska spisateljica, profesorica književnosti, rođena 1940. u francuskoj pokrajini Normandiji, u siromašnoj radničkoj porodici. Njeni roditelji držali su kafeteriju s trgovinom mješovite robe u radničkoj četvrti što je predstavljalo vrhunac uspjeha za njih, bivše radnike, koji jedva da su pohađali školu. Roditelji Annie Ernaux, posebno majka, željeli su da njihova kćerka kroz obrazovanje, prevaziđe radničku klasu u kojoj je odrastala i pređe u građansku. Iako su bili suočeni s teškom finansijskom situacijom, upisali su kćerku u privatnu školu sa djecom iz više društvene klase. U školi će autorica početi osjećati stid zbog razlike koju je opažala između njenih i roditelja ostalih učenika. Tada počinje razvijati osjećaj otuđenosti o kojemu će pisati u svojim djelima. Ernaux osjeća da ne pripada više okruženju u kojemu je odrasla, ali da nije ni dio društvene klase u kojoj se našla zahvaljujući svom obrazovanju. Ta će tematika postati okosnicom njenog književnog rada.

Annie Ernaux je dobitnica brojnih nagrada, a jedna od njih je Nobelova nagrada za književnost 2022. godine. Pored pomenutog ostvarenja, dobila je i mnoga druga priznanja kao što su nagrada Renaudot od Francuske akademije 1984. godine za djelo *Mjesto*, kao i mnoge druge nagrade.

U djelu *Jedna žena*, autorica opisuje životnu priču svoje majke, žene koja je odrasla u okruženju s čvrsto definisanim klasnim granicama, ali koja se trudila osigurati svojoj kćerki dostojanstveniji život. Uz veliki napor i odricanje u tome će i uspjeti, ali će kćerkin prelazak u drugi društveni milje rezultirati stvaranjem ogromnog raskola između nje i njenih roditelja. Zbog svega navedenog, *Jedna žena* će nam poslužiti da analiziramo ulogu porodice u kreiranju identiteta kod ove autorice.

Taj prelazak iz jedne društvene klase u drugu, autorica će opisati u svom trećem romanu *Sleđena žena*. Kroz vlastito iskustvo Ernaux prikazuje ulogu koju je društvo dodijelilo ženi, u odnosu na muškarca, što uveliko utječe na konstrukciju ženskog identiteta. Protagonistica romana počinje primjećivati pritisak društvenih normi i postaje sleđena žena - postaje zarobljena u svakodnevnicu života jedne domaćice, supruge i majke. Stoga će nam ovaj roman biti polazišna osnova za analizu uloge društva u kreiranju identiteta kod Annie Ernaux.

U djelu *Mjesto*, koje je posvetila svome ocu, autorica pokušava prikazati očev život od djetinjstva do smrti, paralelno analizirajući društvena zbivanja toga vremena. Ernaux piše o siromaštvu svojih predaka što je također česta tema u njenim djelima. Kako autorica školovanjem prelazi u građanski intelektualni milje, dolazi do nerazumijevanja između nje i roditelja i pojave srama koji osjeća zbog svog oca, ali i srama zbog tog srama. Stoga ćemo u radu analizirati i ulogu obrazovanja u kreiranju identiteta kojem Ernaux posvećuje posebnu pažnju u svojim romanima.

Pored tri navedena djela koja ćemo analizirati, dotaknut ćemo se još nekolicine romana kako bismo upotpunili prikaz dinamike odnosa u porodici. Roman *Nisam izašla iz svoje noći* (*Je ne suis pas sortie de ma nuit*, 1997) prikazuje posljednje dane majčina života i autoričino poštovanje prema osobi koja je odigrala izuzetno značajnu ulogu u njenom životu. Također, reći ćemo nešto i o djelima *Sram* (*La Honte*, 1997), potresnoj i hrabroj analizi osjećaja srama kao dominantne emocije, te o *Praznim ormarima* (*Les armoires vides*, 1974), surovom svjedočanstvu o abortusu, romanu u kojem Ernaux istražuje složeni odnos koji ima sa porodicom, kao i promjenu društvene klase koja je postala centralna tema njenih djela. U djelu *Godine* (*Les années*, 2008) sadržani su različiti trenuci iz autoričinog života, smješteni u razdoblje od njenog rođenja pa sve do odrasle dobi, isprepleteni sa porodičnim i društvenim zbivanjima.

U spomenutim romanima Annie Ernaux detaljno prikazuje porodične veze, posebno odnos majke i kćerke, te odnos oca i kćerke, kako bi se uspostavio put konstrukcije njenog identiteta. Pored porodičnog utjecaja, autorica proučava i kako društveni faktori, te obrazovanje oblikuju proces stvaranja identiteta pojedinca, istražujući pri tome i isprepletenost ovih utjecaja kroz njeno lično iskustvo.

1. AUTOFIKCIJA I AUTOBIOGRAFIJA

Pojam autofikcija uveo je francuski pisac, teoretičar i književni kritičar Serge Doubrovsky koji ga definira kao fikciju sačinjenu isključivo od stvarnih događaja i činjenica.

Fiction, d'événements et de faits strictement réels.¹

Kako navode Vildana Pečenković i Nermina Delić definiranje autofikcije je odgovor koji je Doubrovsky dao na svojevrsni autobiografski sporazum Philippea Lejeunea između autora i čitatelja.² Autobiografski sporazum je Lejeune definisao 1975. godine u istoimenom djelu, a u *Autobiografskom sporazumu dvadeset pet godina kasnije* (2001) je tu definiciju podrobnije razložio:

Autobiografskim sporazumom autor se obavezuje na to da će tačno i istinito ispričati svoj život (ili neki deo, odnosno aspekt tog života).

On je suprotan sporazumu o fikciji. Neki autor čiji roman čitate (čak i ako je inspirisan njegovim životom), ne traži od vas da zaista verujete u ono što vam priča, već da se jednostavno pravite da u to verujete.

Autobiograf obećava da će vam govoriti istinu, ili barem ono za šta veruje da je istina. On se ponaša kao istoričar ili hroničar, s tom razlikom što je tema za koju obećava da će dati istinite podatke, on sam.

Ako vi, čitaoci, ocenite da autobiograf krije ili menja neki deo istine, mislićete da laže. S druge strane, za romanopisca je nemoguće reći da laže: to ne bi ni imalo smisla, budući da se on nije obavezao na to da govori istinu. Možete proceniti da je to što govori verovatno ili neverovatno, suvislo ili nesuvislo, dobro ili loše, itd., ali to je već daleko od razlikovanja istinitog od lažnog.

Posledica: autobiografski tekst može se legitimno proveriti (čak i ako je to vrlo teško u praksi!) pomoću istrage. Takođe, autor teksta podleže zakonskoj odgovornosti jer, u suprotnom, može biti optužen zbog klevete ili ugrožavanja privatnosti, čak i onda kada tekst ima draž umetničkog dela, pošto je dobro napisan i vešto sastavljen.

Kako se obavezuje na to da se govori istina o sebi? Po čemu čitalac prepoznaje takvu pogodbu?

Ponekad po naslovu: Memoari, Sećanja, Priča o mom životu... Ponekad po podnaslovu („autobiografija“, „priča“, „sećanja“, „dnevnik“), a nekada, jednostavno, izbegavanjem napomene „roman“.

Ponekad postoji predgovor autora, ili izjava na četvrtoj stranici korica.

Ukratko, autobiografski sporazum vrlo često povlači znak jednakosti između imena autora, koje se nalazi na naslovnoj strani, i lika čija je priča ispričana u tekstu.³

¹ Serge Doubrovsky, *Fils*, Paris, Galilée, 1977., prolog.

² Vildana Pečenković, Nermina Delić, „Autofikcija kao novi vid pisanja o sebi“, Filozofski fakultet, Univerzitet u Zenici, 2018., str.404., dostupno na: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=681113> (pristupljeno 13.05.2024.)

³ Philippe Lejeune, prijevod Dragana Zubac, „Autobiografski sporazum, dvadeset pet godina kasnije“, 2001., str.53-54., dostupno na: <https://polja.rs/wp-content/uploads/2015/12/459-8.pdf> (pristupljeno 21.05.2024.)

Autofikcija je žanr po kojem je poznata i Annie Ernaux čiji su prvi tekstovi bili autofikcionalni. U intervjuu Annie Ernaux sa Lydijom Vásquez Jiménez, pod nazivom „*Pisati o najsramnijim tajnama*“,⁴ autorica govori o ličnom i društvenom životu i nastoji ispričati stvari upravo onako kako su se i desile, objektivno i realno, bez uljepšavanja. Njena djela su bazirana na njenom životu, a teme su povratak u djetinjstvo, proces odrastanja, složeni odnos s roditeljima, suočavanje sa siromaštvom nakon rata, ali i osjećaj udaljenosti od sredine u kojoj je odrasla, kao i od roditelja. Autobiografski sadržaj je uobličila u autofikciju:

U suštini, kao dvadesetogodišnjakinja htjela sam biti pisac, a u svojoj trideset drugoj htjela sam iznijeti na vidjelo nešto o čemu su možda i drugi mogli pisati, ali za mene je to barem bio imperativ : prelazak iz pučkog svijeta, u kojem sam odrasla, u onaj kultivirani, buržoaski, zahvaljujući mojim studijima. To osmogodišnje razdoblje odredilo je tematiku mog pisanja, intimnu i socijalnu, koja karakteriše *Prazne ormare*, moju prvu objavljenu knjigu. To je roman, ili barem nosi sva obilježja tog žanra. Junakinja se zove Denise Lesur, koja se prisjeća djetinjstva i mladosti dok abortira u svojoj studentskoj sobi. Pa ipak, sve se referira na preživljene stvari : kafić i prodavnicu mješovite robe mojih roditelja, vjersku školu, abortus takođe. Nisam vjerovala da mogu pisati bez maske fikcije. Bila mi je potrebna kako bih slobodno iskazala sve u tonu koji mi je bio došao spontano, to jest u tonu sirovom, žestokom, punom srdžbe i poruge. Odluka da napišem knjigu o očevom životu navela me da raskinem s fikcijom... Nisam znala da će to biti jednom zasvagda! Izbor da napišem roman o životu podređenom stvarnosti izgledao mi je kao izdaja. Ni buntovno pisanje koje sam dotad upražnjavala (uključujući *Smrznutu ženu*) nije se slagalo s mojom namjerom da prikažem činjenice ne osuđujući ih.⁵

Djela Annie Ernaux kritičari ocjenjuju kao kombinaciju autobiografije, fikcije, historije i sociologije. Njen pristup pisanju često se opisuje pod pojmom *socijalne autofikcije* zbog načina na koji kombinuje autobiografske elemente s društvenom analizom. Njena djela istražuju lična iskustva u kontekstu šire društvene stvarnosti, posebno fokusirajući se na klase, rodne uloge i kulturne norme. Annie Ernaux koristi termin *auto-socio-biographie* za svoja djela u intervjuu sa Frédéric-Yves Jeannetom u knjizi *L'Écriture comme un couteau (Pisanje kao nož, 2003)*. U tom razgovoru Ernaux detaljno objašnjava svoje različite načine pisanja:

J'ai le sentiment de creuser toujours le même trou, dans mes textes. Mais je reconnais avoir différents modes d'écritures. Il y a eu d'abord la fiction, comme allant de soi, dans mes trois premiers livres publiés qui portaient la mention de „roman“ à leur parution. *Les armoires vides, Ce qu'ils disent ou rien* et *La femme gelée*. Puis, une autre forme, apparue avec *La place*, qui pourrait être qualifiée de „récit autobiographique“

⁴ Annie Ernaux, Lydia Vásquez Jiménez, prijevod Nihad Hasanović, „Pisati o najsramnijim tajnama“, *Revista de la Universidad de Mexico*“, 2022., dostupno na: <https://nomad.ba/ernaux-pisati-o-najsramnijim-tajnama> (pristupljeno 12.05.2024.)

⁵ *Ibid.*

parce que toute fictionnalisation des événements est écartée et que, sauf erreur de mémoire, ceux-ci sont véridiques dans tous leurs détails. Enfin le „je“ du texte et le nom inscrit sur la couverture du livre renvoient à la même personne. Bref, des récits dans lesquels tout ce qu'on pourrait vérifier par une enquête policière, ou biographique – ce qui revient au même, souvent!- se révélerait exact. Mais ce terme de „récit autobiographique“ ne me satisfait pas, parce qu'il est insuffisant. Il souligne un aspect certes fondamental, une posture d'écriture et de lecture radicalement opposée à celle du romancier, mais il ne dit rien sur la visée du texte, sa construction. Plus grave, il impose une image réductrice: „l'auteur parle de lui.“ Or, *La place, Une femme, La honte* et en partie *L'événement*, sont moins autobiographiques que auto-socio-biographiques. Et *Passion simple, L'occupation*, sont des analyses sur le monde impersonnel de passions personnelles. D'une manière générale, les textes de cette seconde période sont avant tout des „explorations“, où il s'agit moins de dire le „moi“ ou de le „retrouver“ que de le perdre dans une réalité plus vaste, une culture, une condition, une douleur, etc. Par rapport à la forme du roman de mes débuts, j'ai l'impression d'une immense et, naturellement, terrible liberté. Un horizon s'est dégagé en même temps que je refusais la fiction, toutes les possibilités de forme se sont ouvertes.⁶

U njenim tekstovima uočavamo težnju za istraživanjem društvene nepravde, a u koju uspijeva uklopiti svoje lično iskustvo, kao i iskustvo svojih roditelja. Glavna tema njenog pisanja je prenošenje klasnih iskustava. Joseph Jurt na početku svog rada na temu „*L'expérience de transfuge de classe chez Pierre Bourdieu, Annie Ernaux et Didier Eribon*“ navodi sljedeće :

Notre imaginaire se représente communément l'espace social dans une dimension verticale hiérarchisée. Le terme de „basse“ classe ou classe „inférieure“ traduit cette hiérarchie assignée. Les termes de milieux „populaires“ ou milieux „modestes“ ne sont que des euphémismes qui cachent l'assignation dominante. Les classes dites „supérieures“ sont situées „en haut“ par rapport aux classes „basses“. La dimension verticale hiérarchisée de l'imaginaire social se traduit en même temps par le terme de „l'ascension sociale“. L'imaginaire social se sert (notamment en France) également d'une dimension horizontale hiérarchisante, celle entre centre et périphérie. Le „transfuge de classe“ se trouve dans un „entre-deux“, ce qui peut provoquer des conflits d'identité. Par son „ascension“ sociale il peut se sentir infidèle à son milieu d'origine ce qui suscite un sentiment de culpabilité. Parce que l'origine sociale laisse des traces, le transfuge peut en éprouver une honte (sociale).⁷

Annie Ernaux u svojim djelima oslikava svoj život i život svojih roditelja pronalazeći zajedničke tačke između svoje lične priče i šireg društvenog konteksta.

⁶ Annie Ernaux, „L'Écriture comme un couteau“, Entretien avec Frédéric-Yves Jeannet, Édition Stock, 2003.
dostupno na:

https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/7584120/mod_resource/content/1/L%C3%A9criture%20comme%20un%20couteau%20-%20Annie%20Ernaux.pdf (pristupljeno 26.05.2024.)

⁷ Joseph Jurt, „L'expérience de transfuge de classe chez Pierre Bourdieu, Annie Ernaux et Didier Eribon“, 2021., str.1., dostupno na:

https://www.researchgate.net/publication/348364682_L%27experience_de_transfuge_de_classe_chez_Pierre_Bourdieu_Annie_Ernaux_Didier_Eribon (pristupljeno 13.05.2024.)

2. POJAM IDENTITETA

Erik Erikson (1902.-1994.) jedan je od značajnijih psihologa i psihoanalitičara iz područja razvojne psihologije. Iva Žurić Jakovina i Trpimir Jakovina naglašavaju da Erik Erikson, koji je razradio pojam identiteta, jasno i pregledno definira pojam promjenjivog identiteta.

Prema Eriksonu, razvoj ličnosti, odnosno identiteta, nije završen u djetinjstvu ili adolescenciji, kako je to tvrdio Freud, nego traje cijeli život. Ta odrednica definiše identitet kao strukturu koju je moguće mijenjati i u odrasloj dobi. Razvoj ličnosti kod Eriksona nije toliko psihoseksualan kao kod Freuda, nego je psihosocijalan, odnosno zavisi o zbivanjima u široj društvenoj i kulturnoj sredini, a ne samo o događajima iz ranog djetinjstva. Proces sticanja identiteta, kako ga vidi Erikson, zbiva se tokom cijeloga života, prolaskom ličnosti kroz određene stadije razvoja koji su praćeni krizama identiteta.⁸

Spisateljica Annie Ernaux je primjer koji pokazuje mogućnost konstrukcije i promjene identiteta u njenom slučaju putem obrazovanja, koje je najprije dovelo do prelaska iz jedne društvene klase u drugu, a zatim i do promjene same autorice. Sve društvene promjene uveliko mijenjaju i oblikuju ljudske identitete. Ernaux klasu povezuje sa porodičnim životom, a pripadnost određenoj klasi vidi kao ključan dio svog identiteta. Stoga promjena klase dovodi i do promjene identiteta. Kroz realan i objektivan prikaz o svom porijeklu, djetinjstvu, roditeljima, odrastanju i obrazovanju, Annie Ernaux je pokazala pravu sliku načina na koji je oblikovan njen identitet. Čitajući njena djela možemo uočiti da je njena porodica imala veliki utjecaj na njen način sagledavanja svijeta. Također, možemo primijetiti veliki utjecaj društvenih struktura koje su je okruživale tokom školovanja. Tada autorica postaje svjesna društvenih vrijednosti i shvata njihovu važnost u kreiranju individualnog identiteta.

⁸ Iva Žurić Jakovina, Trpimir Jakovina, „Pojam identiteta i njegov odnos prema društvenom poretku u knjigama za samopomoć“, Rijeka, Zagreb, 2016., str.329., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/260893> (pristupljeno 13.05.2024.)

3. TEORIJE PIERRE BOURDIEUA

Da bismo razumjeli rad Annie Ernaux, potrebno je razmotriti i sociološke aspekte, posebno teorije Pierrea Bourdieua (1930-2002) kojima se autorica inspirirala.

Pierre Bourdieu je jedan od najutjecajnijih sociologa druge polovine dvadesetog stoljeća. Kao i Annie Ernaux, rođen je u radničkoj klasi, ali se školovao, pa sa njom dijeli i iskustvo klasnog *prebjega (transfuge de classe)*. Također, oboje osjećaju da ne pripadaju ni klasi iz koje potječu, niti građanskoj klasi čiji su dio postali. Kako navodi Rade Kalanj, Bourdieu je bio provincijalac skromna porijekla, školovao se u prestižnoj srednjoj školi Louise-Grand, a potom na elitnoj visokoobrazovnoj ustanovi École normale supérieure. U toj elitnoj sredini Bourdieu je, prema vlastitom svjedočenju, dubinski iskusio pravo značenje sociokulturne inferiornosti.⁹ Osnovni pojmovi Bourdieuove sociologije su: *polje, habitus, kapital i simboličko nasilje*:

I jedan od središnjih koncepata svoje teorije – polje – Bourdieu objašnjava relacionistički, kao „mrežu, ili konfiguraciju, objektivnih odnosa između položaja“. Polja su „prostori objektivnih odnosa koji su mjesto logike i nužnosti specifičnih i nesvodivih u odnosu na one koji reguliraju druga polja“(Bourdieu i Wacquant 1992.:97). Habitus, drugi fundamentalni pojam, također je određen relacionistički kao skup historijskih relacija „pohranjen“ u tijelo u obliku mentalnih i tjelesnih shema percepcije, procjene i akcije. Oba su ova koncepta relacijska u još jednom smislu – oni funkcioniraju samo u relaciji jedan prema drugome. Polje nije mrtav prostor, odnosno skup praznih položaja, nego polje igre koje postoji samo ako u njega ulaze igrači koji vjeruju u ulog i aktivno ga nastoje postići. Habitus ne postoji bez strukture koja omogućuje organiziranu improvizaciju aktera.¹⁰

Kako ističe Nenad Fanuko, Bourdieu ponašanje društvenih grupa objašnjava društvenim porijeklom, tj. okruženjem koje je strukturirano u tri tipa kapitala : ekonomski, kulturni i društveni. On kapital definira na sljedeći način:

Kapital je akumulirani rad (u svojem materijaliziranom obliku ili u svojem „inkorporiranom“, utjelovljenom obliku) koji, kada ga na privatnoj, tj.ekskluzivnoj osnovi prisvajaju akteri ili grupe aktera, omogućuje im prisvajanje socijalne energije u obliku postvarenoga ili živoga rada. On je vis insita, sila upisana u objektivne i

⁹ Rade Kalanj, “ Pierre Bourdieu. Sociologija i angažman”, Filozofski fakultet, Zagreb, 2002., str.97., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/139461> (pristupljeno 12.05.2024.)

¹⁰ Nenad Fanuko, „Kulturni kapital i simbolička moć: Tri aspekta Bourdieuove teorije ideologije“, Školski vjesnik 57, 2008., str.12., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/122879> (pristupljeno 12.05.2024.)

subjektivne strukture, ali on je i *lex insita*, načelo koje je u podlozi imanentnih regularnosti društvenog života. On čini igre u društvu – ne samo ekonomsku igru – nečim različitim od pukih igara na sreću što u svakom trenutku nude mogućnost čuda. (...) Kapital za koji, u njegovim objektiviranim i utjelovljenim oblicima, treba vremena da se akumulira i koji, kao potencijalna sposobnost proizvodnje profita i vlastite reprodukcije u identičnom ili proširenom obliku, ima tendenciju trajnosti, jest sila upisana u objektivnost stvari na osnovi koje sve nije jednako moguće ili nemoguće. A struktura distribucije različitih tipova i podtipova kapitala u danom je trenutku imanentna struktura društvenoga svijeta, tj. Skup prinuda upisanih u samu stvarnost toga svijeta, koje upravljaju njegovim funkcioniranjem na trajan način, određujući šanse uspjeha za prakse (Bourdieu 1997.:46).¹¹

Prema Nenadu Fanuku kapital predstavlja moć nad akumuliranim proizvodom prošlog rada, koji se može percipirati u različitim oblicima, a Bourdieu govori o tri osnovna kapitala : ekonomski, kulturni i društveni. Ekonomski kapital je novčana moć. Kulturni kapital obuhvata različite resurse kao što su jezička kompetencija, opća kulturna svijest, estetske preferencije i obrazovanje. Socijalni kapital se odnosi na interakcijsku razinu, a to je skup potencijalnih resursa povezan s mrežom odnosa „poznanstava i priznavanja“.¹²

Bourdieu i Passeron (1986) navode da je odgoj neraskidivo povezan sa simboličkim nasiljem. Simboličko nasilje prisutno je već od početka života svakog pojedinca u obitelji koja ga odgaja a ogleda se u nejednakosti spolova koje je nametnuta od strane društva. Uz tu nejednakost usko je povezana i biološka dimenzija pedagoškog nametanja, tj.dječja nemoć i zavisnost o odraslima koji posjeduju moć. Isti autori navode da je vlast simboličkog nasilja (ili simboličko nasilje kao takvo) „svaka vlast koja uspijeva nametati značenja kao legitimna, istodobno prikrivajući odnose sile koji su u temelju njezine vlasti, pridodaje svoju vlastitu silu, u pravom smislu riječi simboličku, tim odnosima sile“ (Bourdieu i Passeron, 1986,141) Uvjeti za simboličko nasilje nastaju nametanjem arbitrarno prihvaćenih vrijednosti nastalih selekcijom vladajuće elite koja kulturnom proizvodnjom prilagođava uvjete (školu, obrazovanje, vrijednosti) prema vlastitim potrebama, stvarajući tako kulturnu samovolju te skupom „institucionaliziranih ili običajnih mehanizama.“¹³

Bourdieu je smatrao da *simbolički kapital* proizlazi iz društvenog položaja pojedinca i da je izvor moći u društvu. Ako osoba s visokim nivoom *simboličkog kapitala* koristi svoj položaj protiv nekog ko ga ima manje, to se smatra *simboličkim nasiljem*. Prema riječima Bourdieua, prenošenjem kulturnog, ekonomskog, društvenog i simboličkog kapitala nastaje

¹¹ Nenad Fanuko, „Kulturni kapital i simbolička moć: Tri aspekta Bourdieuove teorije ideologije“, Školski vjesnik 57, 2008., str.16., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/122879> (pristupljeno 12.05.2024.)

¹² *Ibid.*, str.17-20.

¹³ Vjeran Šergo, „Simboličko nasilje i posljedice konzumerizma na svijest i ponašanje mladih“, Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova, 2016., str.8-9., dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffos%3A614/datastream/PDF/view> (pristupljeno 13.05.2024.)

društvena reprodukcija. Upravo Bourdieuova djela *Les Héritiers* (*Nasljednici*, 1964) i *La Reproduction* (*Reprodukcija*, 1970) su utjecala na Annie Ernaux, koja je počela da se bavi temom *moblnosti unutar društvenih klasa*. Annie Ernaux će se pronaći u Bourdieuovim pojmovima o *klasnom prebjegu* i *otuđenosti*, o čemu će i ona pisati u svojim djelima, posebno u djelu *Mjesto* (*La place*, 1983), gdje će pisati o proživljenim događajima u prvom *dominiranom* svijetu, zatim o prelasku iz jedne kulture u drugu, kroz obrazovanje i akademska iskustva. U Bourdieuovom djelu *Nasljednici* autorica primjećuje nešto što joj tada postaje jasno, a to je upravo *kulturno nasljeđe*. Svoju situaciju Ernaux je prepoznala kroz Bourdieuove teorije i jedini način na koji je mogla djelovati bilo je pisanje. Zahvaljujući Bourdieuovoj sociologiji, autorica mijenja svoj pogled na način funkcionisanja društva. Dok je pisala svoje prve radove, željela je samo podijeliti svoje iskustvo prelaska iz jednog svijeta u drugi zahvaljujući obrazovanju, smatrajući da će to biti njena lična priča, međutim, njeni individualni zapisi prepoznati su i kao iskustvo mnogih drugih.

4. KONSTRUKCIJA IDENTITETA

4.1. Uloga porodice u kreiranju identiteta

Čitajući i analizirajući romane *Sleđena žena*, *Mjesto* i *Jedna žena*, uočavamo kompleksnost i povezanost mnogih uzroka koji su doprinijeli kreiranju identiteta. Annie Ernaux kroz vlastita iskustva prvenstveno istražuje kako se privatni i društveni život međusobno povezuju. Na početku romana *Sleđena žena* autorica priča o svom djetinjstvu. Opisuje žene koje je okružuju, svoje tetke i baku, od kojih su većina bile domaćice, da bi došla do svojih roditelja, koji su dijelili sve kućanske poslove.

Autorica piše da u svom djetinjstvu nije vidjela mnogo krhkih i profinjenih žena, koje su tihe, nježne, ali istovremeno organizovane.

Femmes fragiles et vaporeuses, fées aux mains douces, petits souffles de la maison qui font naître silencieusement l'ordre et la beauté, femmes sans voix, soumises, j'ai beau chercher, je n'en vois pas beaucoup dans le paysage de mon enfance.¹⁴

Pa ipak, žene koje su bile dio njenog djetinjstva opisane su kao snažne i neovisne, glasne, one koje se nisu njegovala i koje su je odgajale izvan stereotipa o nejednakosti muškaraca i žena.

Mes femmes à moi, elles avaient toutes le verbe haut, des corps mal surveillés, trop lourds ou trop plats, des doigts râpeux, des figures pas fardées du tout ou alors le paquet, du voyant, en grosses taches aux joues et aux lèvres.¹⁵

Rastući uz snažne i samostalne žene, autorica nije primjećivala rodne razlike niti je osjećala potrebu da mijenja svoje ponašanje samo zato što je žensko. Ona se najviše brinula o svom obrazovanju, dok su njeni roditelji bili zaduženi za sve kućanske poslove kako bi joj omogućili potpunu predanost učenju. Tek u školi će početi uočavati društvene uloge koje se pripisuju ženama i konačno u braku će na svojoj koži osjetiti rodnu neravnopravnost.

Autorica zatim opisuje svoje roditelje koji imaju vlastitu trgovinu mješovitom robom i koji vrijedno rade kako bi zaradili za život. Svi zadaci su im zajednički, uključujući i kućanske

¹⁴ Annie Ernaux, *La femme gelée*, Paris, Gallimard, 1981., str.9.

¹⁵ *Ibid.*, str.9.

poslove. Annie Ernaux odrasta u kući u kojoj je majka stub porodice, a ne otac, kao što je to u patrijarhalnom obrascu. Životni stil njenih roditelja nije pratio uobičajene obrasce porodičnog života toga vremena. Umjesto toga, majka je naglašavala važnost moralnih vrijednosti u odgoju svoje kćerke, posebno cijeneći obrazovanje, nastojeći je udalji od radničkog načina života.

Odrastajući u takvom okruženju, već u osnovnoj školi će se suočiti sa reakcijama vršnjaka čije su majke bile besprijekorne domaćice. Kako majka nije odgovarala slici takve domaćice, tako ni otac nije odgovarao tipičnom modelu očeva tog vremena.

Annie Ernaux se stidjela svojih roditelja jer ne odgovaraju normama društva.

Je n'ai pas encore honte de ne pas être la fille de gens normaux.¹⁶

Le mien de père ne s'en va pas le matin, ni l'après-midi, jamais. Il reste à la maison. Il sert au café et à l'alimentation, il fait la vaisselle, la cuisine, les épluchages.¹⁷

Autorica nam pokazuje da tradicionalna slika žene, nježne, njegovane i poslušne, i oca koji je glava porodice, autoritet i zaštitnik, nije univerzalna slika prisutna u svim porodicama, jer njeni roditelji nisu bili primjer takve jedne porodice. U patrijarhalnom miljeu u kojem odrasta, autorica nije svjesna društvene inferiornosti žene. Tek u školi, prilikom izrade diktata u kojem se opisuje kako otac odlazi na posao, a majka ostaje kući da priprema jelo, ona saznaje za rodne i socijalne razlike. Žena koja je opisana predstavlja idealnu suprugu i majku prema shvatanjima buržoazije tog vremena, što je bilo u suprotnosti sa onim što je autorica doživljavala u svojoj radničkoj porodici.

Kako autorica prikazuje promjene u identitetu? Kao što smo vidjeli ranije, autorica počinje oživljavati slike svoje porodice, naročito majke. Napominje da je njena majka veliki borac, dok je otac nježan čovjek i sanjar. Majka obavlja poslove oko kafeterije i radnje, a otac se brine o kuhinji. To je slika porodice koja se ne podudara s onom koju obično nalazimo u knjigama. To nije slika „idealnih porodica“ koje će autorica upoznati tokom svog školovanja, pohađajući nastavu sa djecom iz druge, više društvene klase. Ali će se i sama pridružiti takvoj

¹⁶ Annie Ernaux, *La femme gelée*, *op.cit.*, str.16.

¹⁷ *Ibid.*, str.16.

jednoj porodici kada prihvati ponudu za brak svog kolege. Ući će u porodicu koja savršeno odgovara tim idealnim porodičnim modelima. Tada autorica postaje sleđena žena- gubi svoju slobodu i zapada u rutinu života jedne domaćice, udate žene, majke jednog djeteta o kojemu treba da se brine.

Midi et soir, je suis la seule devant les casseroles. Je ne savais pas plus que lui préparer un repas, juste les escalopes panées, la mousse au chocolat, de l'extra, pas du courant. Aucun passé d'aide-culinaire dans les jupes de maman ni l'un ni l'autre. Pourquoi de nous deux suis-je la seule à devoir tâtonner, combien de temps un poulet, est-ce qu'on enlève les pépins des concombres, la seule à me plonger dans un livre de cuisine, à éplucher des carottes, laver la vaisselle en récompense du dîner, pendant qu'il bossera son droit constitutionnel. Au nom de quelle supériorité. Je revoyais mon père dans la cuisine. Il se marre, "non, mais tu m'imagines avec un tablier peut-être! Le genre de ton père, pas le mien!" Je suis humiliée.¹⁸

Naviknuta da je neovisna i samostalna, autorica se odjednom suočava sa realnošću braka i majčinstva gdje više nije ona na prvom mjestu, posebno kada su u pitanju njena karijera i njen lični identitet. Činjenica da ima dijete i da je udata, vezivala ju je za kuću, dok je sanjala da radi kao nastavnica. U početku, dok je samo suprug bio uposlen, bila je spremna pratiti ga u drugi grad, daleko od svog rodnog mjesta.

Njihovo novo mjesto stanovanja postat će gradić Annecy, a ona će ovako opisati svoj život u njemu.

Je déteste Annecy. C'est là que je me suis enlisée. Que j'ai vécu jour après jour la différence entre lui et moi, coulé dans un univers de femme rétréci, bourré jusqu'à la gueule de minuscules soucis. De solitude. Je suis devenue la gardienne du foyer, la préposée à la subsistance des êtres et à l'entretien des choses. Annecy, le fin du fin de l'apprentissage du rôle, avant c'était encore de la gnotote.¹⁹

Malo pomalo došlo je do razdvajanja para koji se slagao i do tada živio u zajedništvu, iako su obaveze oko kuće i djeteta bile nepravedno raspoređene. Ta rodna nepravednost će dovesti do toga da pripovjedačica više neće moći ostati tamo gdje ne može ostvariti svoje najdublje želje od najranije mladosti - slobodu i neovisnost. Ona se osjeća zarobljenom u ulozi supruge koja nije onaj primjer koji je gledala u djetinjstvu, primjer svoje majke.

¹⁸ Annie Ernaux, *La femme gelée*, op.cit., str.131.

¹⁹ *Ibid.*, str.148.

U trenutku kada pripovjedačica shvata da bračni život koji živi nije onakav kakvim ga je priželjkivala, da se osjeća izoliranom u ulozi supruge i majke, čuje reklamu na radiju:

„Offrez à votre femme quinze jours sans vaisselle ni repas à préparer, le Club vous attend.“²⁰

Reklame iz tog doba su jasan pokazatelj kako su, ustvari, žene i njihova sloboda percipirane. Prikazivale su samo ideju oslobađanja žene, koja je daleko od njihove stvarne slobode. Iako je sama pripovjedačica odlučila ne upasti u zamku stereotipne uloge koju društvo nameće ženama, uvidjela je da je i njen identitet promijenjen pod utjecajem društvenih normi. Pokušala se prilagoditi nametnutim normama i preuzeti ulogu domaćice. Ono što autorica naglašava u svom djelu jeste značajno svjedočanstvo o ženama koje su zarobljene u nametnutim ulogama, te prihvataju nemogućnost izlaska iz tih okvira.

Annie Ernaux piše snadom da barem jedna žena može izaći iz tih muških narativa koji sputavaju žene. Autorica nastoji pokazati drugim ženama da nisu obavezne slijediti staze koje su im nametnute i koje ih ograničavaju

Također, ona želi naglasiti da je ta uloga dodijeljena ženama društvena pojava, te da bi žene trebale zagovarati jednake mogućnosti izbora kao i muškarci.

Na Annie Ernaux su utjecale ideje Simone de Beauvoir, za čije djelo *Drugi spol* navodi, u jednom od intervju, da joj je promijenilo život kada je imala osamnaest godina. Također je istakla da je ta knjiga za nju bila otkriće koje joj je donijelo slobodu. Čuvenom parolom „Ženom se ne rađa, ženom se postaje“, Simone de Beauvoir je isticala da ženski identitet nije definiran biološkim faktorima, već društvenim normama i da su žene određene kao *drugi spol* upravo utjecajem okoline. Simone de Beauvoir u svojoj knjizi *Drugi spol* daje upute koje vode oslobođenju žene, a koje su za Annie Ernaux bile otkriće.

Affranchir la femme, c'est refuser de l'enfermer dans les rapports qu'elle soutient avec l'homme, mais non les nier; qu'elle se pose pour soi elle n'en continuera pas moins à exister aussi pour lui: se reconnaissant mutuellement comme sujet chacun demeurera cependant pour l'autre un autre; la réciprocité de leurs relations ne supprimera pas les miracles qu'engendre la division des êtres humains en deux catégories séparées : le désir, la possession, l'amour, le rêve, l'aventure; et les mots qui nous émeuvent: donner, conquérir, s'unir, garderont leurs sens; c'est au contraire quand sera aboli l'esclavage

²⁰ Annie Ernaux, *La femme gelée*, *op.cit.*, str.149.

d'une moitié de l'humanité et tout le système d'hypocrisie qu'il implique que la „section“ de l'humanité révélera son authentique signification et que le couple humain trouvera sa vraie figure.²¹

4.2. Uloga društva u kreiranju identiteta

Mjesto je autobiografsko djelo koje je autorica posvetila svom ocu, osvrćući se na društvena zbivanja toga vremena. Dva mjeseca nakon što je položila državni ispit, Annie Ernaux doživljava gubitak oca. Članovi porodice razgovaraju o običajima ukopa i zadacima koji trebaju biti obavljeni i uprkos teškoj tuzi koju osjećaju, nastavljaju s uobičajenim razgovorima.

Nakon pisanja o očevoj smrti, autorica se vraća u prošlost i piše o njegovom životu i udaljenosti koja se postepeno razvijala između njih. Sa velikom odlučnošću, ona nastoji zabilježiti životni put svoga oca, prateći njegovo putovanje od djetinjstva do njegovih posljednjih dana, ističući društvenu pozadinu koja ga je oblikovala. Njegovo porijeklo je veoma skromno, što autorica često ističe kao važan aspekt njihovog porodičnog života, a što je u oštroj suprotnosti s višom društvenom klasom kojoj trenutno pripada. U ovom djelu autorica prikazuje život oblikovan siromaštvom i ograničenim mogućnostima.

U djelu *Mjesto* autorica također govori i o jeziku. Značaj jezika postaje središnja tačka djela, u kojem spisateljica naglašava nesrazmjer između društvene klase njenih roditelja i one u koju je ušla. Opisujući oca, autorica ističe da se nije znao lijepo izražavati, nije znao govoriti jezikom građanske klase, da je koristio lokalni dijalekt, ali da je jako želio da njegova kćerka stekne visoko obrazovanje, da postigne ono što on nije postigao. Međutim, dok se Annie Ernaux obrazovala, promijenila je okruženje i imala drugačije interese od očevih, čitala je književna djela i prestala je pričati istim jezikom sa svojim ocem što je dovelo do udaljavanja između kćerke i oca. Annie Ernaux se oslanja na teorije Pierrea Bourdieua koji se mnogo bavio istraživanjem *kulturnog kapitala* u obrazovanju gdje ističe važnost kulturnih

²¹ Simone de Beauvoir, *Le deuxième sexe 2*, Paris, Gallimard, 1949., str.148.

dobara prenesenih različitim obiteljskim pedagoškim akcijama (PA).

U datoj društvenoj formaciji diferencijalni uspeh dominantne PA među grupama ili klasama zavisi od (1) pedagoškog etosa svojstvenog jednoj grupi ili klasi, to jest od sistema sklonosti prema toj PA ili instanci koja je obavlja, sistema koji je definisan kao proizvod interiorizacije (a) urednosti koju PA svojim sankcijama daje proizvodima različitih porodičnih PA i (b) urednosti koju različita društvena tržišta svojim objektivnim sankcijama daju proizvodima dominantne PA u skladu s grupom ili klasom iz koje su potekli, i (2) kulturnog kapitala, to jest kulturnih dobara koja se prenose pomoću različitih porodičnih PA i čija urednost u smislu kulturnog kapitala zavisi od rastojanja između kulturnog arbitrarnog koje je nametnula dominantna PA i kulturnog arbitrarnog koje je usadila porodična PA u okviru različitih grupa ili klasa.²²

Pismenost je također još jedan pokazatelj razlike između društvene klase njenih roditelja i one u koju je autorica prešla. Greške u pravopisu izazivaju osjećaj podređenosti, kao i stalna briga o tome šta će drugi misliti o njima.

Annie Ernaux nam govori o svom *prebjehu*, da se više ne osjeća kod kuće kada je kod roditelja, pa ipak, ne osjeća da je kod kuće ni u građanskoj klasi u koju je dospjela zahvaljujući obrazovanju. Osjeća se *otuđeno*. Ona koja je uradila sve da se društveno uzdigne, ali koja nikada nije zaboravila odakle dolazi, bez obzira na distancu koja postoji između nje i njenih roditelja. Ona više ne čita iste knjige, ne susreće iste osobe, ne govori više istim jezikom, ne živi više isti život. Njeni roditelji su silno željeli da joj daju najbolje moguće obrazovanje, išla je u privatnu školu, imala je kvalitetno obrazovanje, imala je ono što oni sami nikada nisu. Dobila je priliku da se društveno uzdigne i iskoristila ju je. Ali taj uspjeh, to obrazovanje, ta kultura, bili su dio jednog svijeta kojem njeni roditelji nisu pripadali.

Peut-être sa plus grande fierté, ou même, la justification de son existence : que j'appartienne au monde qui l'avait dédaigné.²³

Autorica istražuje tu proturječnost između oduševljenja koje njen otac osjeća prema njenom uspjehu s jedne strane, i prezira koje društvo osjeća prema njenim roditeljima, s druge strane. Također piše o ponosu njenog oca na činjenicu da je njegova kćerka uspjela pohađati i završiti

²² Pierre Bourdieu i Jean-Claude Passeron, *Reprodukcija, Elementi za jednu teoriju obrazovnog sistema*, Beograd, 2014., str.39.

²³ Annie Ernaux, *La place*, Paris, Gallimard, 1983., str.112.

fakultet i popeti se na društvenoj ljestvici i načina gledanja njenih prijatelja i supruga na njene roditelje koje ne gledaju kao neke poznanike, nego kao bezvrijedan dio društva.

J'ai glissé dans cette moitié du monde pour laquelle l'autre n'est qu'un décor.²⁴

Annie Ernaux kroz svoje pisanje otkriva duboku povezanost, ljubav i poštovanje koje osjeća prema svojim roditeljima. Istovremeno, *Mjesto* je i djelo koje govori o predrasudama i potežnjivanju različitih društvenih slojeva.

Ma mère écrivait, vous pourriez venir vous reposer à la maison, n'osant pas dire de venir les voir pour eux-mêmes. J'y allais seule, taisant les vraies raisons de l'indifférence de leur gendre, raisons indicibles, entre lui et moi, et que j'ai admises comme allant de soi. Comment un homme né dans la bourgeoisie à diplômes, constamment „ironique“, aurait-il pu se plaire en compagnie de braves gens, dont la gentillesse, reconnue de lui, ne compenserait jamais à ces yeux ce manque essentiel : une conversation spirituelle.²⁵

Kao što navodi Dora Levačić,²⁶ naratorica je morala na ulazu u građanski i kultivirani svijet odložiti baštinu nižeg svijeta iz kojeg je došla. A taj se viši svijet trudi navesti je da zaboravi uspomene iz nižeg svijeta kao da je riječ o nečemu neukusnom. Baš zbog tog zaborava i potiskivanja proces pisanja za autoricu je mučan, jer obnavljanje sjećanja na potisnute činjenice teže je od izmišljanja. Kako bi se prisjetila oca, pogled je ponovo uprla u svijet koji je ostavila iza sebe.²⁷

Mon père est entré dans la catégorie des gens simples ou modeste ou braves gens....²⁸

Analizirajući svoja djela Ernaux shvata da je njen identitet vezan za društvene strukture zbog čega se ponovo vraćamo na teorije sociologa Pierrea Bourdieua, jer su njegova

²⁴ Annie Ernaux, *La place, op.cit.*, str.96.

²⁵ *Ibid.*, str.96.

²⁶ Dora Levačić, „Klasno autanje Annie Ernaux“, 2020., dostupno na: <https://www.bilten.org/?p=33833> (pristupljeno 12.05.2024.)

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Annie Ernaux, *La place, op.cit.*, str.80.

istraživanja fokusirana na pitanja društvenih normi. Marina Protrka o Pierre Bourdieuovoj razradi pojma *habitusa* navodi sljedeće :

Etos označava način opažanja i međudjelovanja sa svijetom, a pomoću hexisa (tjelesnog pamćenja i pozicioniranja u društvenom svijetu) oblikuje ono što je Pierre Bourdieu nazvao habitusom, „sistemom trajnih i promjenjivih dispozicija.“ Teorija habitusa je, postavljajući se između poosobljenog i tjelesnog hexisa i objektivnih društvenih struktura, percipirana kao deterministička i time izložena različitim kritikama.²⁹

Bourdieu uviđa važnost društvenih sistema i vrijednosti u oblikovanju individualnog identiteta, te stoga povezuje pojam *habitusa* s pisanjem. U svojim djelima *Sleđena žena*, *Mjesto i Jedna žena* autorica sagledava svoju prošlost, kako bi definisala ko je ona zapravo sada, što je također i Bourdieuova misao da je prošlost značajnija za naš identitet nego sadašnjost. Iako nas naši roditelji odgajaju, ipak smo dio društva koje nam nameće različite vrijednosti.

4.3. Uloga obrazovanja u kreiranju identiteta

U spomenutim romanima autorica obrađuje i priče o svojim snovima i ciljevima, ali i o izazovima s kojima se susreće. Još kao dijete vjerovala je da će njen život biti drugačiji zahvaljujući obrazovanju na koje su je usmjeravali roditelji.

Kako Annie Ernaux navodi u djelu *Jedna žena*, majka je svoju želju za društvenim napretkom prenijela i na kćerku. Uvjerenjena u neophodnost učenja i obrazovanja, usmjeravala je kćerku da se školuje.

„Svoju želju za znanjem utaživala je preko mene.“³⁰

U djelu *Jedna žena* autorica ističe da je njena majka prošla kroz težak život u siromašnom okruženju, ali je imala silnu želju za društvenim napretkom, te je napravila

²⁹ Marina Protrka, “Tijelo-habitus-hexis. Pierre Bourdieu i mogućnost intervencije u strukturu polja”, 2006., str.941., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/18503> (pristupljeno 13.05.2024.)

³⁰ Annie Ernaux, *Jedna žena*, Zagreb, Kulturtreger, Multimedijalni institut, 2022., str.44.

pomak i zajedno sa suprugom otvorila vlastitu trgovinu. Također je smatrala da je obrazovanje ključno za napredak na društvenoj ljestvici, iako je finansiranje autoričinog školovanja premašivalo njihove vlastite mogućnosti. Unatoč finansijskim poteškoćama, roditelji su uspjeli osigurati obrazovanje svojoj kćerki, iako je taj proces učinio da se ona udalji od njih i da osjeća sram zbog razlika u načinu govora, ponašanja i razmišljanja.

J'écris peut-être parce qu'on n'avait plus rien à se dire.³¹

Majčina želja je pružiti kćerki sve ono što ona nije imala, što je za nju predstavljalo veliki napor, mnogo novčanih briga i jednu sasvim novu zaokupljenost kćerkinom srećom, pa ipak pod uticajem nekadašnjeg odgoja, znala je reći³² :

„Puno nas koštaš“³³

„Gle što sve imaš, a još nisi zadovoljna!“³⁴

Autorica navodi da je sigurna u majčinu ljubav, ali je svjesna i nepravde da majka od jutra do mraka radi u trgovini kako bi ona mogla slušati predavanja iz filozofije ili književnosti.³⁵ Knjige su bile jedini predmeti s kojima je postupala oprezno. Čak bi prala ruke prije nego što bi ih uzela. Za majku je kultivirati se prije svega značilo učiti.³⁶

„Treba nečime napuniti glavu.“³⁷

Nadalje autorica ističe da se u mlađoj dobi divila majci, kad je uporedi s ocem, reći će da je ona bila dominantna figura. Međutim, s vremenom, kada dolazi u pubertet, odnos majke i kćerke se mijenja. Majka, s jedne strane, bojeći se kćerkinog odrastanja, počinje je sputavati, ne želeći da zanemari učenje, dok kćerka postaje buntovna. U tom periodu majka prestaje biti kćerkin uzor i počinje joj se činiti neuglađenom.³⁸ Ali i kćerkino napredovanje u obrazovanju dovest će do nerazumijevanja i nepremostivog jaza između majke i kćerke. Za majku bunt je

³¹ Annie Ernaux, *La place, op.cit.*, str.84.

³² *Ibid.*, str.39.

³³ Annie Ernaux, *Jedna žena, op.cit.*, str.44.

³⁴ *Ibid.*, str.44.

³⁵ *Ibid.*, str.51.

³⁶ *Ibid.*, str.44.

³⁷ *Ibid.*, str.44.

³⁸ *Ibid.*, str.48.

značio oduprijeti se siromaštvu i jedini način da mu se odupre je bio rad, novac i postati imućan poput drugih, dok je kćerka bježala od društvenih konvencija i roditelja koji su joj postali previše neuki i koji nisu mogli pratiti njezino obrazovanje.³⁹

Kćerkino obrazovanje dovelo je do jaza između njih koji se činio nepremostivim.

U određenim trenucima, njezina bi se kći pretvorila u klasnog neprijatelja.⁴⁰

U djelu *Jedna žena*, autorica piše prije svega o majci, ali istovremeno nam otkriva koliko je snažan bio njen utjecaj na kćerku i kako se njen identitet konstruisao upravo uz odgoj kakav joj je pružila osoba za koju kaže da je jedina žena koja joj je doista nešto značila. Pored odgoja, ono što dovodi do udaljavanja autorice od njenih roditelja i nedostatka zajedničkih tema, kao i nedostatka uzajamnog razumijevanja, jeste nivo obrazovanja koji postiže.

Majka koju opisuje autorica nije samo njena vlastita majka, nego i majka mnogih drugih. U ovoj priči se pronalaze mnogi ljudi koji su doživjeli klasni prebjeg, prelazeći iz skromnog okruženja u ono kultiviranije, zahvaljujući obrazovanju.

Ovo nije biografija ni, naravno, roman, možda nešto između književnosti, sociologije i povijesti. Bilo je potrebno da majka, rođena u podređenom miljeu iz kojeg je željela pobjeći, postane povijest, da bih se ja osjećala manje osamljenom i lažnom u povlaštenom svijetu riječi i ideja u koji sam, u skladu s njezinom željom, stupila.⁴¹

Taj *klasni prebjeg* autorice nas ponovo vraća na teorije Pierre Bourdieua. U svom radu *Kulturni kapital roditelja i obrazovne šanse djece*, Petra Zrilić navodi Bourdieuove zapise o klasi :

Kada govori o klasi, Bourdieu ne koristi tipično marksističko definiranje. Ekonomski kapital za njega nije jedini čimbenik koji se mora uzeti u obzir pri smještanju pojedinaca u različite socioekonomske klase. Akteri smješteni u klase ne dijele samo objektivne mogućnosti poput dohotka ili zanimanja, već dijele i neke subjektivne odrednice, primjerice isti kulturni ukus. Kada Bourdieu daje definiciju klase, on je poistovjećuje sa zanimanjima, dakle položaj osobe unutar svijeta proizvodnje određuje prakse koje on čini svakodnevno što na kraju rezultira stvaranjem specifičnog tipa habitusa. Profesije ne podrazumijevaju samo vrstu radnog mjesta pojedinca, već uzimaju u obzir i brojne druge činitelje poput dobi, spola ili nacionalnosti koji nerijetko upućuju na prestiž kojeg pojedinac ima u društvu. S obzirom na navedeno, Bourdieu dijeli klase u tri skupine. U prvu spadaju slobodna

³⁹ Annie Ernaux, *Jedna žena*, *op.cit.*, str.50.

⁴⁰ *Ibid*, str.50.

⁴¹ *Ibid*, str.82.

zanimanja koja imaju visoki stupanj obazovanja i najbolje plaće, takvi su pojedinci potekli iz dominantne klase, imaju puno i troše puno, ne samo ekonomskog dobra, već i kulturnog. Sljedeća klasa su činovnici u uređima koji uglavnom potječu iz pučkih klasa, imaju malo i troše malo, bave se sitnim, svakodnevnim poslovima kao što su popravci. U trećoj se skupini nalaze kvalificirani radnici kao i nekvalificirani poljoprivrednici koji imaju najmanje prihode i najniže razine obrazovanja, a potekli su gotovo uvijek iz pučkih klasa (Bourdieu, 2011).⁴²

Autorica je pripadala radničkoj klasi koja je podrazumijevala ne samo nizak ekonomski kapital, nego i specifičan tip habitusa i isti kulturni ukus. Prelaskom u dominantnu klasu, kroz visoki stupanj obrazovanja, autorica ima na raspolaganju i puno veći stupanj ekonomskog i kulturnog dobra. Međutim, njeni roditelji su ostali na istom nivou pučke klase i raskol između njih i njihove kćerke postaje nepremostiv. Obrazovanje jeste učinilo da ona stupi u višu klasu i popne se na društvenoj ljestvici, ali je učinilo i da se toliko udalji od roditelja da nema više s njima zajedničkih tema.

Prestala je biti moj uzor. Na mene je počela utjecati slika žene koju sam nalazila u *L'Écho de la mode* i kojoj su se približavale majke mojih malograđanskih prijateljica iz internata : vitke, diskretne, dobre kuharice, koje su oslovljavale svoje kćeri s „draga“. Majka mi se počela činiti napadnom. Odvrćala sam pogled kad je otvarala bocu držeći je među nogama. Stidjela sam se njezina neuglađenog načina govora i ponašanja, tim više što sam osjećala da sam joj jako slična. Zamjerala sam joj, u to doba kad sam se spremala promijeniti milje, što je bila ono što sam se ja trudila prikriti da jesam. I otkrila sam da između želje da se bude kulturna i toga da to doista jesi, postoji jaz. Majci je bila potrebna enciklopedija da kaže tko je bio Van Gogh ili veliki pisci koje je poznavala samo po imenu. Nije shvaćala način na koji je funkcionirala moja naobrazba. Suviše sam joj se divila, a da joj ne bih spočitnula, i to više nego ocu, što me ne može pratiti, što me ostavlja na cjedilu u svijetu škole i prijateljica s kućnom bibliotekom, i nema mi ništa drugo za ostaviti u nasljeđe doli svoju zabrinutost i sumnju, „s kim si bila, radiš li barem“.⁴³

To udaljšavanje između kćerke i roditelja nastalo je zbog nivoa obrazovanja i zbog njenog prelaska iz niže klase u višu. Roditelji nisu mogli pratiti kćerkin uspon na društvenoj ljestvici, ali oni su još od njenog najranijeg djetinjstva željeli da barem ona preraste radničku klasu i vine se u društvo intelektualne elite. Majčina misija je prevashodno bila da uz veliko žrtvovanje iskoristi kćerkin intelektualni potencijal koji je prepoznala još u njenim najranijim godinama i da je usmjeri ka najboljim školama, u čemu je i uspjela. Međutim, u djelu *Jedna*

⁴² Petra Zrilić, “Kulturni kapital roditelja i obrazovne šanse djece”, 2019., str.12., dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:904585> (pristupljeno 13.05.2024.)

⁴³ Annie Ernaux, *Jedna žena*, *op.cit.*, str.48-49.

žena autorica je zabilježila da je njena majka bila spremna podnijeti svaku žrtvu da bi njena kćerka imala bolji život od njenog, pa čak i najveću, da je pusti od sebe. Ovom rečenicom autorica ustvari odaje počast svojoj majci i piše da je ona zarad kćerkine bolje budućnosti žrtvovala i njihovu bliskost.

Sanjala sam samo o odlasku. Dopustila mi je da se upišem u gimnaziju u Rouenu, kasnije u Londonu. Spremna podnijeti svaku žrtvu da bih imala bolji život od njezinog, pa i najveću, da me pusti od sebe. Daleko od njenih očiju odala sam se svemu što mi je branila, prežderavala se i zatim tjednima gladovala, sve do vrtoglavice, prije no što sam naučila biti slobodna. Zaboravila sam naše sukobe. Dok sam studirala književnost, gajila sam pročišćenu sliku nje, bez vikanja i nasilja. Bila sam sigurna u njezinu ljubav i ovu nepravdu: ona od jutra do mraka poslužuje krumpire i mlijeko da bih ja mogla sjediti u predavaonici i slušati nekoga kako govori o Platonu.⁴⁴

⁴⁴ Annie Ernaux, *Jedna žena*, *op.cit.*, str.50-51.

5. KRIVNJA, SRAM I TRAUMA KAO DIO IDENTITETA

5.1. Krivnja

U svom djelu *Nisam izašla iz svoje noći*, Annie Ernaux navodi da je to posljednja rečenica koju je njena majka napisala. U ovoj knjizi autorica je prikupila bilješke koje je pisala kada joj je majka oboljela od Alzheimerove bolesti, zbog čega je imala potrebu da piše o njoj i kako navodi u djelu, nije se mogla pomiriti sa propadanjem vlastite majke.

U djelu *Nisam izašla iz svoje noći* Annie Ernaux piše da je krajem 1985. počela pisati priču o životu svoje majke mučena osjećajem krivnje. Pritom je živjela u raskolu između pisanja u kojem ju je zamišljala u mladosti i sadašnjosti bolničkih posjeta koja ju je suočavala s majčinim propadanjem. Kada joj je majka umrla, poderala je taj zapis i počela pisati drugi tekst, objavljen 1988. pod naslovom *Jedna žena*. Pišući tu knjigu, autorica nije gledala u stranice koje je ispisala tokom majčine bolesti, posljednje mjesece i dane njezina života, čak i sam dan uoči njene smrti, ne znajući da su posljednji. Annie Ernaux je dugo mislila da taj dnevnik posjeta nikad neće objaviti, ali ipak ga je izložila u izvornom obliku, kao odjek smućenosti i potresenosti koje je tada osjećala. Nije ništa htjela mijenjati u zapisu tih trenutaka u kojima je bila uz nju, izvan vremena, izuzme li povratak u doba ranog djetinjstva gdje joj je jedina misao bila da joj je to majka. Uprkos izobličanim crtama lica, po glasu, gestama, smijehu, i dalje je bila njena majka, više nego ikad.⁴⁵

Annie Ernaux detaljno opisuje pogoršanje majčine bolesti, ističući kako svaki posjet donosi bolnu spoznaju o majčinim sve većim udaljavanjem od nje, ali i od stvarnosti. U pisanju pokušava da pronađe olakšanje od te patnje. U trenucima prisebnosti majka je znala spomenuti događaje iz prošlosti.

Ja sam dala sve od sebe da budeš sretna pa ti od toga nisi bila ništa sretnija.⁴⁶

⁴⁵ Annie Ernaux, *Nisam izašla iz svoje noći*, Zagreb, Oceanmore, 2023., str.6-7.

⁴⁶ *Ibid.*, str.18.

Čak i u trenucima bolesti, majka je na momente svjesna i vraća se u prošlost. Majka Annie Ernaux je zaista dala sve od sebe da njena kćerka bude sretna, a ta sreća za nju je podrazumijevala odbacivanje klase u kojoj je odrastala s ciljem da bude dio više klase. Kako piše autorica, njena majka je željela da ona ima sretnu budućnost, pa i pod cijenu udaljavanja od roditelja, što se zaista i desilo. Oboje roditelja su usmjeravali kćerku da se identifikuje pod svaku cijenu sa klasom buržoazije, da bi autorica došla u situaciju da ne može da se identifikuje ni sa jednom društvenom klasom. Njeni roditelji su toliko težili onome što društvo cijeni i što smatra da je dobra klasa. Prihvatanjem društvenog nametanja o superiornosti neke klase, osobe gube svoj lični identitet. Kako je s promjenom identiteta autorice došlo i do udaljavanja od roditelja, u djelu *Nisam izašla iz svoje noći* ona osjeća duboku krivnju. Stoga, osim što osjeća bol zbog majke, autoricu prati i osjećaj krivnje zbog odluke da je smjesti u dom za starije, iako je majka uložila sve napore kako bi joj osigurala bolji i dostojanstveniji život. Autorica nosi teret te odluke i suočava se sa osjećajem krivnje pišući o tome. Njena stalna potreba za pisanjem o majci, njenom životu u domu za starije, o onome što osjeća prilikom svake posjete jeste i spremnost za prihvatanjem krivnje. Annie Ernaux je pretočila u književni tekst svoje osjećaje duboke tuge, bespomoćnosti i suočavanja sa tugom. Kroz ovo književno stvaralaštvo, ona istražuje kompleksnost identiteta, ukazujući na to kako su društveni i porodični utjecaji oblikovali njeno razumijevanje same sebe.

5.2. Sram

U kratkom romanu *Sram*, Annie Ernaux istražuje pozadinu i kontekst za traumatični događaj koji se dogodio njoj i njenim roditeljima mnogo godina ranije. Autorica proučava pokušaj njenog oca da ubije majku i zapravo se suočava sa događajem koji je ostavio duboke traume na nju. Kroz *Sram* ona se vraća u prošlost, prisjećajući se momenta kada je kao dvanaestogodišnja djevojčica spriječila oca da dovrši svoj naum. Taj događaj ju je u isto vrijeme duboko postidio, ali također i potresao i zamalo uništio njen dotadašnji svijet.⁴⁷

⁴⁷ Annie Ernaux, *Sram*, Zagreb, Oceanmore, 2023., predgovor.

Nadalje autorica navodi da je osjećaj srama bio prirodan, a ona podsjeća i da je posljedica već upisana u zvanje njenih roditelja, njihove novčane teškoće i radničke prošlosti.⁴⁸

Nikada ranije autorica nije pisala o tom događaju, tako da se vraća u tu godinu, i piše o dešavanjima koja se prethodila nesretnom činu. Autorica uranja u prošlost i spoznaje nedaće s kojima su se njeni roditelji borili i osvještava vlastiti raskol između vjerskog odgoja i želje da izađe iz tih omeđenih okvira života u maloj sredini. Također, Ernaux istražuje razloge srama koji je osjećala i koji je postao njen način života.⁴⁹ Taj događaj koji je u njoj izazvao sram i osjećaj manje vrijednosti, vidjela je i kao odraz svoje klase i neodvojiv dio svog identiteta.

Autorica nadalje piše da je sve nakon te nedjelje postalo umjetnim. Igrala se, čitala, ponašala se kao obično, ali ništa više nije bilo isto. Teško je pamtila gradivo koje bi ranije samo jednom pročitala i već bi ga znala. Nije se mogla usredotočiti ni na šta. Annie Ernaux je mjesecima, možda i godinama čekala da se taj prizor ponovi, bila je sigurna da će se ponoviti. Prisutnost mušterija u radnji bi ju uspokojila, dok je strepila od trenutaka kada bi ostali sami, od večeri i nedjeljnih popodneva. Čulila je uši čim bi iole povisili glas, motrila je oca, njegovo lice, ruke. U svakom iznenadnom tajcu slutila bi nesreću na pomolu. U školi bi se pitala hoće li po povratku kući naći pred gotovim činom.⁵⁰

Taj uznemirujući događaj će izazvati dodatni osjećaj srama kod autorice, postajući dio njenog života. Kroz ovaj rad Annie Ernaux piše o vlastitom iskustvu, ali istovremeno proučava historijske i društvene događaje u svojoj sredini, kako bi dublje shvatila utjecaj društva i porodice na kreiranje njenih osjećaja, ali i ličnog identiteta. Događaj kojem je svjedočila izazvao je u njoj osjećaj dubokog srama.

Autorica podvlači težinu društvenih osuda, pravila i zakona svijeta, gdje su svi trebali poznavati živote drugih. Prepričavali su ponašanje pojedinaca jedni drugima i davali za pravo sebi da odluče da li je neka osoba dobra ili loša. Ljudima su susreti bili najdraža zabava.

⁴⁸ Tatjana Gromača Vadanjel, „Annie Ernaux: Nisam izašla iz svoje noći&Sram“, Oceanmore, 2023., dostupno na: <https://mvinfo.hr/clanak/annie-ernaux-nisam-iz-asla-iz-svoje-noci-sram> (pristupljeno 13.05.2024.)

⁴⁹ Annie Ernaux, *Sram, op.cit.*, predgovor.

⁵⁰ *Ibid.*, str.12.

Svako je okupljanje samo po sebi bilo dovoljan razlog da mu se pridružite. Proučavali su kako se ko ponaša i oblikovali priču o ljudima oko sebe. Roman se pisao kolektivno, svako bi svojom crticom pridonio općem smislu. U razgovoru se tuđe postupke i ponašanje trpalo u koševu dobra i zla, dopuštenoga i štoviše preporučenoga, ili nedopustivoga. Za krajnju su osudu bili raspuštenici, komunisti neudane majke, žene koje piju, koje pobacuju, koje ne održavaju kuću itd. Manje se osuđivalo muško ponašanje općenito. Zdravlje je bilo vrlina, a bolest je nosila neku vrstu grijeha. Pristojnost je bila vrlina nad vrlinama, glavno načelo prema kojem se ljude u društvu prosuđivalo. Pristojnost je bila zaštitna ograda, nepotrebna između muža i žene, roditelja i djece. Opći cilj, ideal kojem se težilo, bio je biti kao svi ostali.⁵¹

Nadalje autorica rekonstruira svijet privatne katoličke škole, gdje je provodila najviše vremena i koja joj je vjerovatno najmoćnije utjecala na život jer je spajala dva imperativa i dva ideala, vjeru i znanje. Annie Ernaux je jedina u obitelji pohađala privatnu školu.⁵² Molitva se smatrala prijeko potrebnim životnim činom, pojedinačnim i općim lijekom. Moliti je trebalo da se popravimo, da odagnamo napast, za dobre ocjene, za ozdravljenje bolesnika.⁵³ Religiozni odgoj u kojemu je odrastala Annie Ernaux imao je značajan utjecaj u oblikovanju njenog identiteta.

Annie Ernaux navodi da što se dublje u taj svijet vraća, da su joj njegova suvislost i moć sve jeziviji. No da je vjerovatno u vrijeme djetinjstva u njemu živjela spokojno, bez želje za nekim drugim. Također podvlači da je za nju sve do mladenaštva vjerovanje u Boga bilo jedina norma, a katolička vjeroispovijest jedina istina i da joj je religija oblikovala život. Smatrali su da žive u svijetu istine i savršenstva, a da se u drugom svijetu ne ide na misu, da se ondje ne moli, da je to svijet grijeha. Tako se i privatna škola razlikuje od državne.⁵⁴

Ernaux je majku osjećala kao produženu ruku vjerskog zakona i pravila koja ta škola nameće. Crkveni ophodi i druge vjerske svetkovine od mladosti su joj pružali opravdane prilike da se dotjera i izađe u čestito društvo. Za njenu je majku religija dio uzdizanja, kao i znanje, kultura i kvalitetno obrazovanje. Za onoga ko se nema priliku školovati, uzdizanje počinje pohađanjem mise i slušanjem pripovijedi, tako se šire vidici. Čini se da su važnost i

⁵¹ Annie Ernaux, *Sram, op.cit.*, str.37-40.

⁵² *Ibid.*, str.42.

⁵³ *Ibid.*, str.46.

⁵⁴ *Ibid.*, str.48.

uloga religije u majčinu životu neiscrpni. Za autoricu je 1952. majka bila religija. Dopunjavala je zakon privatne škole, ali tako da ga postroži. Jedan je od njenih najčešćih naputaka da se ugleda u tuđu pristojnost, marljivost, ali da ne oponaša tuđe mane. Na kraju, da bude primjer pristojnosti, radišnosti, dobrog vladanja i posebno : šta će ljudi o tebi misliti?⁵⁵

Religija je bila neka vrsta utjehe ukoliko nismo pripadali višoj klasi, onako kako je društvo definisalo klase. Važnost religije se ne nalazi u činjenici da je to lično duhovno praktikovanje, nego da će njeno praktikovanje donijeti određeno društveno poštovanje. Ona postaje jedina stvar s kojom se ljudi, koji pripadaju inferiornijoj društvenoj klasi, mogu izjednačiti ili čak i nadmašiti superiorniju klasu. Ljudi koji nisu religiozni ne pripadaju toj klasi „dobrih“. U ovom smislu, religija postaje jedna društvena aktivnost, a ne duhovna potreba.⁵⁶

Takav religiozni odgoj imao je značajan utjecaj na kreiranje identiteta Annie Ernaux, a njena majka je prakticovala religiju ne samo iz uvjerenja, već i s ciljem da se uklopi u uglednije društvo, što je posebno željela za svoju kćerku.

Autorica u djelu *Sram* navodi da je izložila kodove i pravila zatvorenih krugova u kojima je živjela, a da prizor koji se odigrao one junske nedjelje nije uspjela nigdje smjestiti. Nadalje kaže da se za njega nikome nije moglo reći, ni u jednom od dva svijeta kojima je pripadala. Smatrala je da se više nisu ubrajali, kao porodica, u pristojne ljude, koji ne piju, ne tuku se i pristojno se odijevaju u grad. Iako je Annie Ernaux u svemu bila najbolja u razredu, iako je redovno molila, više nije bila kao druge djevojčice. Vidjela je što nije smjela vidjeti. Znala je nešto čega je u nevinu krugu privatne škole trebala ostati pošteđena i što ju je svrstalo među ljude čija su nasilnost, alkoholizam ili duševni poremećaji. Smatrala je da je postala nedostojna privatne škole, njene vrijednosti i besprijekornosti. Dalje je živjela u sramu.⁵⁷

⁵⁵ Annie Ernaux, *Sram, op.cit.*, str.60-62.

⁵⁶ Christina Crawley, „L'identité ethnologique chez Annie Ernaux“, L'Université de Waterloo, 2003., str.24., dostupno na:

https://uwspace.uwaterloo.ca/bitstream/handle/10012/14294/CRAWLEY_CHRISTINA.PDF?sequence=1&isAllowed=y (pristupljeno 13.05.2024.)

⁵⁷ Annie Ernaux, *Sram, op.cit.*, str.64.

U sramu je najgore to što misliš da samo tebe mori.⁵⁸

Osjećaj srama bio je prirodan, kao posljedica upisana u zvanje mojih roditelja, njihove novčane teškoće i radničku prošlost, u naše bivanje. U prizor koji se odigrao one lipanjske nedjelje. Meni je sram postao načinom života. Više ga u krajnjoj liniji nisam ni primjećivala, usadio mi se u tijelo.⁵⁹

Annie Ernaux je podijelila svoje vlastito iskustvo omogućujući mnogima da shvate da nisu sami u svojim patnjama i tugama. Također svojim primjerom pokazuje da osjećaj srama zbog pretrpljenih teških trauma nije jedinstvena, nego univerzalna. Autorica je pisala iskreno, bez prikrivanja detalja, otvoreno i odvažno. Sram koji je postao autoričin način života učinio je da se osjeća inferiorno u odnosu na ostale djevojčice iz privatne škole koju je pohađala. Također ju je naveo da se osjeća nedostojno prihvaćanja u krug vršnjaka iz više klase, što je značajno utjecalo na njen identitet i osjećaj nepripadanja tom svijetu.

5.3. Trauma

Svoj prvi roman *Prazni ormari* Ernaux je napisala 1974. godine. U ovom romanu također imamo autoričin *prebjeg* iz jedne društvene klase u drugu koji je važan kada je u pitanju konstrukcija njenog identiteta. Autorica koristi fikciju kako bi slobodnije izrazila sve šta se dogodilo.

Pripovjedačica u ovom djelu priziva uspomene iz djetinjstva i mladosti. Također istražuje svoje školske dane kroz koje se pokušavala odvojiti od radničke sredine i približiti se okruženju za koje je smatrala da je znatno prestižnije od onog u kojemu je odrastala. Pripovjedačica upoređuje dva društvena svijeta, počevši od značajnog događaja, pobačaja dvadesetogodišnje djevojke. Taj pobačaj povezuje ta dva društvena sloja, jer je mladić, s kojim je dvadesetogodišnja Denise ostala u drugom stanju, pripadao višoj klasi, ali je odbio prihvatiti to dijete, što je podsjetilo da taj prestižniji društveni sloj ipak nije bio u potpunosti njen svijet. Ovo poređenje između dva društvena sloja ima važnu ulogu u ovom djelu.

U ovom romanu naratorica otkriva ta dva svijeta. Prvo radnički svijet, svijet kafeterije i radnje u kojem je provodila mnogo vremena i s druge strane svijet u privatnoj školi koju je pohađala.

⁵⁸ Annie Ernaux, *Sram, op.cit.*, str.65.

⁵⁹ *Ibid.*, str.77.

Nadalje pripovjedačica navodi kako je nastavila nizati uspjehe u školi, iako je živjela u dosta siromašnijem okruženju od ostalih. Kako je odrastala, kako se razvijalo njeno tijelo, bila je zbunjena, osjećala je sram koji joj je bio kao nasljeđe iz porodice i okruženja odrastanja i tada, smatrajući da se na taj način emancipuje, počinje da trči za mladićima. Vjerovala je da je takav način ophođenja prema mladićima ispravan, no shvatit će da je ustvari jako pogrešan kada se prepusti jednom od njih. Doživjet će razočarenje i spoznati da je nemoguće potpuno pripadati bilo kojem od ta dva svijeta.

U romanu jezik je ključan elemenat koji naglašava suprotnost između različitih društvenih slojeva. Annie Ernaux nam priča priču žene koja se nalazi između dva svijeta, jednog iz kojeg potječe, kojeg prezire i želi se udaljiti od njega, osjećajući grižu savjesti zbog tog prezira i svijeta kojem želi pripadati, kojeg zamišlja savršenim, ali kada ga upozna i uvjeri se u njegove nesavršenosti, doživjet će razočarenje i osjećat će se rastrgano između ta dva svijeta. Trauma koju je dvadesetogodišnja djevojka doživjela izazvala je duboki osjećaj srama prema samoj sebi, ali i prema svojim roditeljima i sredini u kojoj je odrastala. Osjećaj krivnje je također prisutan jer, iako roditelji čine sve da je usreće, ona se njih stidi. Trauma, sram i krivnja su osjećaji koji su oblikovali njen identitet.

ZAKLJUČAK

U potrazi za načinom konstrukcije svoga identiteta, Annie Ernaux je krenula prvo od istraživanja svog porijekla. U djelima *Mjesto* i *Jedna žena* evocira uspomene na svoje roditelje, njihov život i njihovu ulogu u njenom odrastanju. Gledajući kako se njeni roditelji odnose jedno prema drugome i kakvo mjesto imaju u društvu, autorica nastoji da shvati koje je njeno mjesto u društvu. Ovaj nekonvencionalni odnos njenih roditelja je oblikovao njen pogled na brak i imao je utjecaja na njihovu kćerku kada je kasnije stupila u brak i našla se u drugačijoj ulozi supruge od one koju je njena majka imala prema svom suprugu.

Prelazak njenih roditelja iz radničke klase u srednju klasu sitnih trgovaca predstavljao je značajan uspjeh, a majci je glavni cilj postao da kćerci pruži kvalitetno obrazovanje koje bi je odvelo u klasu buržoazije. Upravo to će se i desiti, međutim, pripovjedačica će se naći između te dvije klase i osjećat će da ne pripada potpuno ni jednoj, ni drugoj društvenoj klasi. Način života koji je posmatrala u djetinjstvu, postat će joj sporan kada tokom školovanja sa učenicima iz buržoaske klase vidi kako žive njihove porodice. Majka ostaje kući, a otac odlazi na posao, što je sasvim suprotno od slike koju je pripovjedačica gledala kod svojih roditelja.

Odnos između kćerke i majke je ključan, jer se autorica identifikuje sa njom i upravo je ta snažna prisutnost majke presudna u procesu identifikacije Annie Ernaux. Majka usađuje kćeri ljubav za učenjem, upisuje je u privatnu školu gdje je bila okružena učenicima iz buržoaskih porodica, sve u cilju da joj pruži sretniji i cjenjeniji život. Međutim upravo za vrijeme školovanja počat će se razvijati distanca između majke i kćerke. Iako će majka uložiti mnogo napora da bi njena kćerka mogla biti dio više klase, ta klasna tranzicija će učiniti da se stvori nepremostiv jaz među njima.

Autorica opisuje i osjećaj stida zbog određenih postupaka svojih roditelja koje je uočavala. Majka je žrtvovala sve što je mogla radi kćerkine sreće, iako znajući da će je to koštati gubitka odnosa sa kćerkom kojeg je imala ranije.

Annie Ernaux nastoji da piše iskreno i objektivno o svom životu kako bi imala pravi uvid u svoj identitet. Čitajući njena djela uočavamo dakle da je njena porodica imala veliki

utjecaj na način na koji ona percipira svijet. Također primjećujemo veliki utjecaj društvenih struktura koji je dotiče kada je počela pohađati školu. Tada autorica postaje svjesna društvenih vrijednosti i shvata njihovu važnost u kreiranju individualnog identiteta. Po njenom iskustvu, uspjeh ne ovisi od individualnog potencijala, već od društvene klase kojoj pripada još u djetinjstvu.

U kasnijem životnom dobu, kada autorica postaje nastavnica, njen bračni status postaje novi element njenog ličnog identiteta i društvenog položaja. Kada je postala supruga, Ernaux preuzima odgovornost za vođenje domaćinstva, odgoj djece, te je primorana staviti svoju karijeru po strani kako bi se njen suprug mogao posvetiti svojoj karijeri. Ernaux ustvari analizira svoju ličnu situaciju, uzimajući u obzir društvenu situaciju. Ono što je najviše iznenađuje jeste da ljudi prihvataju hijerarhiju i rangiranje društvenih klasa, kao i nametnute uloge muškarca i žene, koje su nepravedno raspoređene. U sve tri knjige koje smo spomenuli u ovom radu, Ernaux ostaje vjerna pisanju svog ličnog iskustva, kako bi istražila širu sliku društva.

Pisanje je za Annie Ernaux bila potreba za ponovnim oživljavanjem prošlosti, za zadržavanjem autentične slike, istinske priče, te za istraživanjem samog procesa konstrukcije njenog identiteta. Bez okolišanja, otkriva svaki aspekt svog porijekla, ambijenta iz kojeg potječe i onoga u koji prelazi, priča o udaljavanju od svojih roditelja zbog prelaska u intelektualni milje, ali i spoznaji da će njeno porijeklo zauvijek biti neodvojivi dio njenog identiteta.

LITERATURA

1. Korpus :

1. Ernaux, Annie, *La femme gelée*, Paris, Gallimard, 1981.
2. Ernaux, Annie, *La place*, Paris, Gallimard, 1983.
3. Ernaux, Annie, *Une femme*, Paris, Gallimard, 1987 .
4. Ernaux, Annie, *Jedna žena*, Zagreb, Kulturtreger, Multimedijalni institut, 2022.
5. Ernaux, Annie, *Je ne suis pas sortie de ma nuit*, Paris, Gallimard, 1997.
6. Ernaux, Annie, *Nisam izašla iz svoje noći*, Zagreb, Oceanmore, 2023.
7. Ernaux, Annie, *Les armoires vides*, Paris, Gallimard, 1974.
8. Ernaux, Annie, *Sram*, Zagreb, Oceanmore, 2023.

2. Izvori :

9. Bourdieu, Pierre, Passeron, Jean-Claude, *Reprodukcija, Elementi za jednu teoriju obrazovnog sistema*, Beograd, 2014.
10. Beauvoir, Simone de, *Le Deuxième sexe 1*, Paris, Gallimard, 1949.
11. Beauvoir, Simone de, *Le Deuxième sexe 2*, Paris, Gallimard, 1949.
12. Ernaux, Annie, *Godine*, Zagreb, Oceanmore, 2021.
13. Doubrovsky, Serge, *Fils*, Paris, Galilée, 1977.

3. Internet izvori :

1. Crawley, Christina „L'identité ethnologique chez Annie Ernaux“, L'Université de Waterloo, 2003.
https://uwspace.uwaterloo.ca/bitstream/handle/10012/14294/CRAWLEY_CHRISTINA.PDF?sequence=1&isAllowed=y (pristupljeno 13.05.2024.)
2. Ernaux, Annie, Vásquez Jiménez, Lydia, prijevod Nihad Hasanović, „Pisati o najsravnijim tajnama“, Revista de la Universidad de Mexico, 2022.
<https://nomad.ba/ernaux-pisati-o-najsravnijim-tajnama> (pristupljeno 12.05.2024.)

3. Ernaux, Annie, „L'Écriture comme un couteau”, Entretien avec Frédéric-Yves Jeannet, 2003.
https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/7584120/mod_resource/content/1/L%C3%A9criture%20comme%20un%20couteau%20-%20Annie%20Ernaux.pdf (pristupljeno 26.05.2024.)
4. Fanuko, Nenad, „Kulturni kapital i simbolička moć: Tri aspekta Bourdieuove teorije ideologije“, Školski vjesnik 57, 2008. <https://hrcak.srce.hr/file/122879> (pristupljeno 12.05.2024.)
5. Gromača Vadanjel, Tatjana, „Annie Ernaux: Nisam izašla iz svoje noći&Sram“, 2023. <https://mvinfo.hr/clanak/annie-ernaux-nisam-izasla-iz-svoje-noci-sram> (pristupljeno 13.05.2024.)
6. Jakovina, Iva Žurić, Jakovina, Trpimir, „Pojam identiteta i njegov odnos prema društvenom poretku u knjigama za samopomoć“, Rijeka, Zagreb, 2016.
<https://hrcak.srce.hr/file/260893> (pristupljeno 12.05.2024.)
7. Jurt, Joseph, „L'expérience de transfuge de classe chez Pierre Bourdieu, Annie Ernaux et Didier Eribon“, 2021.
https://www.researchgate.net/publication/348364682_L%27experience_de_transfuge_de_classe_chez_Pierre_Bourdieu_Annie_Ernaux_Didier_Eribon (pristupljeno 13.05.2024.)
8. Kalanj, Rade, „Pierre Bourdieu. Sociologija i angažman“, Filozofski fakultet, Zagreb, 2002.
<https://hrcak.srce.hr/139461> (pristupljeno 12.05.2024.)
9. Lejeune, Philippe, prijevod Dragana Zubac, „Autobiografski sporazum dvadeset pet godina kasnije“, 2001. <https://polja.rs/wp-content/uploads/2015/12/459-8.pdf> (pristupljeno 21.05.2024.)
10. Levačić, Dora, „Klasno autanje Annie Ernaux“, 2020.
<https://www.bilten.org/?p=33833> (pristupljeno 12.05.2024.)
11. Pečenković, Vildana, Delić, Nermina, „Autofikcija kao novi vid pisanja o sebi“, Filozofski fakultet, Univerzitet u Zenici, 2018.
<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=681113> (pristupljeno 13.05.2024.)
12. Protrka, Marina, „Tijelo-habitus-hexis, Pierre Bourdieu i mogućnost intervencije u strukturu polja“, 2006.
<https://hrcak.srce.hr/file/18503> (pristupljeno 13.05.2024.)

13. Šergo, Vjeran, „Simboličko nasilje i posljedice konzumerizma na svijest i ponašanje mladih“, Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova, 2016.
<https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffos%3A614/datastream/PDF/view>
(pristupljeno 13.05.2024.)
14. Zrilić, Petra, “Kulturni kapital roditelja i obrazovne šanse djece”, 2019.
<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:904585> (pristupljeno 13.05.2024.)